

ASPECTS OF FRENCH INFLUENCE ON 19th CENTURY ROMANIAN LANGUAGE AND LITERATURE

Cosmina Simona Lungoci

PhD., Lecturer, Western University of Timișoara

Abstract: At the beginning of 19th century, Romanians passed through a process of Europeanization which implied a fast assimilation of modern Occidental civilisation. This process of modernising Romanian society occurred within the frame of a global European evolution, but under a strong French influence, which was perceived, at a certain moment, as excessive. In this article we intend to refer to the influences which French had on Romanian language and literature and to discuss the importance of the French model in the process of modernising Romanian society.

Keywords: francomania, Romanian language, literature, civilization, neologisms.

Introducere

Secolul al XIX-lea este reprezentativ în contextul relațiilor româno-franceze, relații susținute de o serie de factori, printre care putem menționa: afinitățile de limbă și origine; politica orientală a Franței, de menținere a echilibrului la gurile Dunării și sprijinul acordat naționalităților de diplomația lui Napoleon III; autoritatea veacului Luminilor; prestigiul noilor directive spirituale din epoca restaurației; romantismul, pozitivismul, evoluționismul și socialismul utopic; legăturile intelectuale, intensificate prin înmulțirea călătoriilor și prin studiile efectuate de oamenii de cultură ai vremii în capitala franceză; preceptorii francezi din casele boierești; sporirea numărului de cărți și ziare intrate în țară; legăturile de prietenie ale revoluționarilor noștri cu intelectuali francezi ș.a.

Pe lângă acești factori, contactele directe ale intelectualilor români cu Franța au contribuit, în mare măsură, la cunoașterea limbii, culturii și civilizației franceze. Remarcăm că, după anul 1821, numărul studenților români aflați la Paris a crescut foarte mult, astfel încât, în anii 1840 se putea vorbi de existența unei adevărate „pepinieră” de pașoptiști în capitala franceză. Acest contact direct cu Occidentul a avut o serie de consecințe în rândul tinerei generații: pe de o parte, a înlesnit cunoașterea realităților occidentale, fapt care i-a determinat pe oamenii de cultură români să conștientizeze necesitatea de remediere a situației din propria țară, de ridicare a acesteia la nivelul civilizației europene, pe de altă parte, a conturat o admirație excesivă față de modelul francez, imitat uneori fără discernământ, tendință numită *franțuzism* sau *bonjurism*. [1] Această admirație îi caracteriza, cu precădere, pe tinerii întorși de la studii din țările europene („les jeunes gens de Moldavie et de Valachie qui ont fait leurs études en «Europe»” [2]), desemnați prin apelativul *bonjuriști*. „Bucureștiul dădea această poreclă bizară (*bonjuriști* n.n.) acelor *dandies* români întorși de la Paris, care, spre prânz, când se salutau pe Podul Mogoșoaiei, [...] își spuneau cu afectare «bonjour» și nu «bunăziua»”. [3] Pe acești tineri, Alecu Russo îi prezenta în scrierile sale drept „oameni mulți, cea mai mare parte din generația de față, copilașii cu musteață, barbă și plete lungi de la 1835, carii și astăzi tot tineri se numesc; pentru dâșii vremea au stat locului și se îngâmfesc cu denumirea de *bonjuriști*”. [4]

Simptomele „franțuzomaniei” încep să se manifeste tot mai evident în societatea românească în jurul anului 1840, prin infiltrarea, incomparabil mai profundă decât în trecut, a ideilor, a moravurilor, a bunurilor culturale franceze. Acestea au generat fenomene de mimetism în rândul claselor superioare, și, de aici în jos, prin snobismul caracteristic epocilor de tranziție rapidă,

în cadrul micii boierimi îmburghezite și a birocrăției regulamentare. [5] Galomania, numită și francomanie sau franțuzomanie [6], a dobândit, cu timpul, proporții îngrijorătoare, fapt care a determinat reacția anumitor intelectuali și scriitori români, în numele civilizației tradiționale, al limbii naționale, al moderației și al bunului simț.

Programul „Daciei literare” de pildă, a reprezentat una din primele reacții critice împotriva valului de traduceri și imitații care au avut drept consecință „omorârea duhului național” [7]. Și Mihail Kogălniceanu se exprimase contra abuzurilor și exceselor, contra orientării spre valorile de suprafață ale străinătății, fără a se împotrivi însă traducerilor de bună calitate și modelelor cu adevărat folositoare progresului societății românești. Așadar, înainte de Maiorescu și de junimiști, Kogălniceanu fusese cel care inițiasse procesul *formelor fără fond*. „Respingând invazia de traduceri proaste și maimuțărirea moravurilor pariziene, negând simulacrul de modernitate al saloanelor, unde dudușele țineau să ciripească franțuzește admitând însă să fie îmbrăcate și servite de țigănci roabe, Kogălniceanu nu se gândise nici să proscie traducerile de opere valoroase, nici să pună piedici difuzării instituțiilor, tehnicilor și deprinderilor folositoare ale Apusului”. [8] Cu toate acestea, formele își aveau rostul lor în perioada la care ne referim și nu numai, astfel încât, departe de a fi simple ornamente, acestea defineau valori și simboluri, marcând puternic viața oamenilor. [9] Considerăm potrivit să amintim, referindu-ne la celebra formulă *forme fără fond* a lui Maiorescu, faptul că aceasta a fost anticipată de o altă formulă frapantă, *mască fără creieri*, ce caracteriza cultura românească orientată spre o direcție falsă, impusă de influența excesivă a limbii și culturii franceze. Această formulă fusese lansată de profesorul Ion Maiorescu, tatăl criticului, în anul 1837, într-un articol din „Foaia literară” din Brașov. Pentru ilustrare, redăm un fragment din articolul menționat: „Un materialism gros s-a lăsat ca un nor greu peste țara românească. De unde? Din Galia (Franța). O beletristică lunecoasă amăgește mai pe toți. De unde? Din Galia. O judecată stricată, un gust primejdios, o știință opintită numai pe lucrul din afară, un lux grozav dărăpănător. De unde? Din materialismul franțuzesc. O ușurătate, o nestatornicie, o procopsință superficială. De unde? din beletristica franțuzească.” [10] De asemenea, ideea potrivit căreia imitarea modelului francez era limitat la formele joase ale civilizației franceze, o regăsim și la A.D. Xenopol, în discursul rostit cu prilejul unei conferințe susținute în anul 1887. [11]

Este semnificativ de subliniat că reacțiile oamenilor de cultură români din secolul al XIX-lea împotriva importanței excesive acordate modelului francez și împotriva imitării exagerate a acestuia s-au îndreptat înspre consecințele care s-au răsfrânt asupra societății românești în plan lingvistic, literar, ideologic și comportamental. Intenția noastră este să consemnăm nu doar efectele negative ale franțuzomaniei asupra limbii și literaturii române din secolul al XIX-lea, ci și rolul pozitiv al influenței franceze în modernizarea societății românești în ansamblul ei.

Sub aspect lingvistic, admirația excesivă a românilor pentru limba franceză s-a concretizat prin introducerea unui număr foarte mare de neologisme în vocabularul limbii noastre, fapt care a stârnit reacții din partea unor intelectuali români. I.H. Rădulescu, referindu-se la împrumuturile din latină și din celelalte „limbi surori”, deși considera oportun și necesar împrumutul pentru îmbogățirea limbii române - „... de ce să nu priimim și noi vorbe străine cum priimesc și alte limbi formate [...] Să priimim, domnule, cine zice să nu priimim; să fie însă ceva vorbe ce aduc aminte un loc, o țară, o epohă; nu însă și vorbe care ne degradă” [12]- , totuși atrăgea atenția asupra faptului că totul trebuie făcut cu măsură, în funcție de necesitățile limbii, prin realizarea unei selecții a „vorbelor” cu adevărat necesare: „Noi nu ne împrumutăm, ci luăm cu îndrăzneală de la maica noastră moștenire și de la surorile noastre partea ce ni se cuvine [...] Trebuie să ne împrumutăm, dar trebuie foarte bine să băgăm de seamă să nu pătimim ca neguțătorii aceia carii nu își iau bine măsurile și rămân bancruți (mofluzi). Trebuie să luăm numai ce ne trebuie și de acolo de unde trebuie, și cum trebuie”. [13]

Pe de altă parte, în vreme ce unii oameni de cultură făceau apel la moderație în adoptarea neologismelor din franceză, alții combăteau cu desăvârșire inițiativa de a se introduce în limbă neologisme, cu precădere din franceză, argumentul fiind următorul: „Limba franceză e prea coruptă

față de modelul latin, păstrat mai bine în română și italiană. Se dau exemple de astfel de cuvinte corupte: *chef, nez, août, doux, chaud, croître, connaître, plaire, croire, frire, dire* etc.”. [14]

Așadar, printre consecințele împrumutului excesiv din limba lui Voltaire semnalate în epocă, care au diminuat specificul și originalitatea limbii române, putem menționa: introducerea în limba noastră a unor construcții și termeni care nu-și justificau necesitatea, modificarea accentului, deformarea sintaxei. [15] Considerăm foarte sugestivă imaginea limbii române sub influența neologismelor ce riscau să o deformeze și să-i altereze specificul, prezentată de Heliade Rădulescu în scrierile sale, încă din 1832, imagine redată prin intermediul unei alegorii vestimentare: „Fel de fel de croitori aleargă acum ca să o îmbrace, unii cu haine pestrițe, unii cu haine mai largi, mai scurte, mai lungi și mai nepotrivite și alții zic ca, hainele cu care se află și nu-i ajung a se acoperi, să le taie în bucăți, să le înnădească, să le înnoadă, și să le coasă ca să-i ajungă!!! Unde sînt aceia care să-i lase ce este al său și să-i potrivească pe al ei trup din magazia cea mare și bogată a maicii sale? [...] limba începe a se slobozi de strînsurile ce o sugruma, de lărgimea ce o făcea leneșă, de lungimea ce o împiedica, de scurtimea ce o arăta goală și de pestrițimea ce o făcea de răs”. [16]

Alecu Russo, în articolul *Iașii și locuitorii lui în 1840*, critica, de asemenea, invazia de neologisme de origine franceză, care a avut drept consecință înlocuirea parțială a graiului moldovenesc cu expresii preluate din limba lui Voltaire: „Boierii cei mai de sus au dat limbii franțuzești stăpânire în saloane și corespondențele intime; de graiul moldovenesc se slujesc la tribunale și cu oamenii lor, iar greceasca o vorbesc numai acei care nu pricep nici franțuzește nici moldovenește. După pilda doamnelor elegante și fashionabile, boierimea de a doua mână nu vorbește decât de Balzac și Soulie, de Lamartine și Hugo, de Kock și Dumas; [...] boierii de treapta a treia, a patra, a cincina etc. [...] n-au ajuns decât la clasici, așa încât o să auzi în Iași pe toată lumea vorbind franțuzește, fără să înțelegi un cuvânt. Cei cărora le plac echivocurile au de lucru la Iași. Gramaticii găsesc o limbă minunată cu inversiuni poetice, cu construcții îndrăznețe, neauzite, amestecată cu nemțește, grecește, rusește și moldovenește”. [17] Nu doar boierii, ci și tinerii intelectuali români reveniți de la studii din Franța foloseau în exprimare un jargon franco-român, dorind să epateze prin cultura și educația franceză de care avuseseră parte, sub pretextul că au uitat limba maternă. „Dans la hâte de se distinguer, de briller par leur culture française, les uns, à cause de la difficulté qu'ils éprouvaient, les autres, par légèreté, écrivaient et parlaient le roumain [...] suivant la construction française et avec des mots français. Ainsi, ils ajoutaient une terminaison roumaine à un mot français ou bien ils affectaient de parler mal le roumain, pour paraître tout à fait Français. Avoir oublié la langue maternelle leur semblait un mérite, une preuve de savoir”. [18] Acest comportament lingvistic al tinerilor a fost adeseori subiectul ironiei persoanelor mai în vârstă, care s-au arătat mai conservatoare din punct de vedere lingvistic și nu numai. Nu de puține ori, aceștia îi provocau pe tineri să traducă unele cuvinte care desemnau realități specifice obiceiurilor și tradițiilor noastre, pentru care nu existau cuvinte sau expresii echivalente în franceză. Un exemplu în acest sens, ne oferă Alecu Russo: „Ne-aducem aminte că un om cu spirit își cerceta pe un al său nepot, de curând sosit din străinătate: «Hei ... fătul meu, spune-mi: *învărtita* cum se cheamă franțuzește?...» «*Învărtision*», răspunse nepotul. În românește *învărtita* se cheamă astăzi *învărtăciune*”. [19]

Sub aspect lingvistic evoca și Paul Morand Strada Lipsani din Bucureștiul de altădată. Devenită acum loc de promovare a modei pariziene, comercianții din Strada Lipsani și-au denumit prăvăliile conform tendințelor epocii. „Ca să ispitească lumea bună, prăvăliașii au făcut să plouă în așa măsură cuvintele cele mai bizare, încât îl vor obliga pe parizianul aflat în trecere să-și revizuiască vocabularul. Va trebui mai întâi să se deprindă cu scrierea fonetică: *chauffeur* se scrie *șofer*; *garde-robe*, *gardirop*; *mise en pli*, *mizanpli*; *bonne femme*, *bonfam* și *femme de chambre*, *famdiçambre*. [...] *Cofetăriilor (confiseries)* li se spune *bombonerie*, cabinetelor particulare, *separeu*. *Haine de dame* nu e firma unui comerciant misogin, ci vrea să spună «îmbrăcăminte pentru femei». *La Blanche Camélie*, nume fermecător, făcut pentru poezie, era pur și simplu «Au camélia blanc», în franceză moldo-valahă. *Galanterie* înseamnă «magazin de bonete și ciorapi»”.

[20] Și în Iași magazinele purtau denumiri străine, cu precădere franțuzești: „Tablele de deasupra magaziilor sunt toate alcătuite în limbi străine, și mai ales în limba franțeză, prelucrată după o nouă ortografie. Așa, citești *Pottier* în loc de *Bottier*, *Confisiseur de Suisse*, *Tailleur d'hommes de Pest*, *Jouaillier ș.c.l.*” [21]

Este important să consemnăm și faptul că, în mod paradoxal, în anumite cazuri, influențele străine s-au manifestat în sensul promovării specificului național. În acest sens, putem oferi exemplul lui Jules Michelet, bun prieten al românilor, care, în urma contactului direct cu românii de la Paris, remarcă printre reprezentanții păturii culte existența tendinței de admirație exagerată față de Franța, tendință ce risca să altereze specificul național. De aceea, el îi îndemna pe admiratorii săi să rămână ei înșiși, să nu aspire la statutul de „popor occidental”, pentru a nu fi dezamăgiți în așteptările lor față de Occident, față de francezi. Le recomanda, de asemenea, să nu imite pe nimeni, ci să valorifice izvoarele vii din jurul lor, să nu invidieze popoarele vechi, ci să-l privească pe al lor, deoarece, cu cât vor săpa mai adânc, cu atât mai puternic vor vedea țâșnind viața. [22]

Ca răspuns la admirația excesivă a românilor față de limba franceză, Michelet se arăta impresionat de farmecul aparte al limbii române, „limbă a ogoarelor”, „limbă vergiliană”, ce răspundea pe deplin îndeletnicirilor agricole și pastorale ale românilor. Relevând o oarecare sensibilitate cu care românul este înzestrat încă de la naștere, Michelet aprecia bogăția limbii noastre în diminutive, „drăgălașe, afectuoase și mângâietoare, iubitoare, copilărești”. Această calitate a limbii noastre nu era însă apreciată ca atare de către toți românii, diminutivele fiind considerate „în uz numai la popoarele subjugate și decăzute”. [23] Drept dovadă, franceza, care nu se remarcă prin bogăția de diminutive, are calități mult mai demne de apreciat: „limba francă e virilă prin excelență; ea cunoaște puține diminutive în nume și nicidecum în adjective. Românul se chiamă Ioniță, Costachi, Iordachi, are moșioară micuță, bouleni slăbuți, văcușoară, lăpticel și mămăliguță, de aceea umblă flămângior și ticălos, până-l înghite mormântelul!” [24]

Așadar, atitudinea generală a oamenilor de cultură din secolul al XIX-lea în privința împrumuturilor excesive era rezervată și prudentă, pornindu-se de la premisa că acestea nu îmbogățeau limba, ci îi denaturau individualitatea. [25] Se considera că vorbele străine nu stau bine limbii române, fiind niște petice care atârnă pe trupul limbii în loc de haine, niște „înnădituri”. [26] Heliade Rădulescu era de părere că aceste cuvinte vor avea o existență efemeră în limbă, soarta lor fiind să se tocească și să se învechească repede, fiind în uz numai în anumite perioade ale istoriei și ilustrând dezvoltarea socială și gradul de evoluție culturală a societății la un moment dat. Fiind asemeni lucrurilor împrumutate, acestea trebuie înapoiate la un moment dat: „Ceea ce se împrumută intră în categoria lucrurilor străine care, fie reprezintă un dar făcut de cineva și pe care nu ți-l mai cere înapoi, fie, dacă ești om de omenie, se cuvine să le întorci înapoi”. [27]

Exagerarea influenței franceze s-a făcut simțită și **la nivel literar**, din două perspective: pe de o parte, prin imitația formelor literare franceze, prin abandonarea surselor de inspirație autohtone și printr-o serie de traduceri, nu întotdeauna reprezentative, din literatura franceză, pe de altă parte, prin ironizarea franțuzismului, sub toate aspectele lui, în textele literare românești. Heliade Rădulescu remarcă, în legătură cu specificul lecturilor care erau apreciate de către tinerii români următoarele: „puțini din câți o învață (limba franceză n.n.) își bat capul cu autorii clasici, și romanțele cele mai nerușinoase se văd în mâinile tinerilor. [...] Mare pagobă aduce această limbă și duhului și inimii și limbii românești, căci nici într-o limbă nu s-au scris atâtea cărți desfrânătoare și aprinzătoare de duhul și inima omului. [...] este o limbă în care filosofia și literatura n-a putut face pasurile ce ar fi trebuit să facă în veacul nostru.” [28] Adăugăm în acest context și mărturia lui Costache Negruzzi, care evidențiază numărul mare de traduceri din genul literar amintit: „Și apoi deodată ne pomenirăm inundați de o mulțime de scrieri; și ce scrieri? Traducții de romanțuri rele ...”. [29]

În legătură cu imitarea modelelor literare franceze, Alecu Russo semnala faptul că literatura contemporană lui a fost scrisă sub o inspirație străină mult prea vizibilă, cultura străină acționând spre exacerbară ideii locale și a specificului național. „Când mă aștept la vreo idee nouă, lămurită,

izvorâtă din mintea română și scoasă la lumină în limba română îmi aduc aminte că ideea aceea am cetit-o în autori franțezi sau nemți, cu deosebirea însă că aceștii o esprimeră lină, frumoasă, fără silă și ai noștri o prefac în logograf. Unul prefac toată limba în *iune*, altul în *ție*, altul în *iu*, altul în *înt* ... de nu știi cum să te întorci între aceste patru puncturi cardinale ale gramaticilor”. [30]

„Francizarea” claselor de sus a influențat limba și literatura română sub mai multe aspecte: lectura franceză în exces a intelectualilor români a fost un impediment serios în perfecționarea limbii române literare, în crearea unei limbi naționale nuanțate, elegante și rafinate; pe de altă parte, lipsa contribuțiilor în direcția formării limbii și faptul că nu s-a citit literatură română în perioada la care ne referim, au avut drept consecință caracterul țărănist, provincial, partiarhal, și, în general, simplist al literaturii române. [31]

Ca urmare a influențelor străine exercitate în exces în toate domeniile vieții sociale, specificul național a fost umbrat, în așa fel încât Alecu Russo se întreba „Unde este dar românismul? Unde să-l caut pentru ca să-mi fac o idee esactă de geniul român?” de vreme ce atât în limbă, cât și în literatură își puseseră amprenta limbile neolatine: „Gramaticile îmi par niște seci disertațiuni de lingvistică latină, franceză, italiană ... însă nu adevărate gramatici românești. Cercetez literatura și dau de o amestecătură indigestă de limbile neolatine, de o sumă de idei luate fără niciun sistem de la străini, și prin urmare nu-i găsesc niciun caracter original”. [32]

Cea de-a doua perspectivă care ilustrează exagerarea influenței franceze la nivel literar vizează o serie de texte literare din veacul al XIX-lea care ironizează bonjurismul, critica îndreptându-se asupra moravurilor cosmopolite, asupra franțuzismelor și asupra jargonului franco-român.

Mihai Eminescu a ridiculizat bonjurismul, în poeziile *Ai noștri tineri ...* (1876), *Scrisoarea III* (1881), *Odin și poetul* (1872), în numele opoziției violente dintre trecutul glorios și decadența prezentului.

Antibonjuristul Constantin Facca a ironizat în *Comedia vremii* moravurile cosmopolite ale tinerei generații, ridicolul micii burghezii parvenite care mima jargonul aristocratic și manierele occidentale. Nu este satirizată doar galomania, ci și mentalitatea unei epoci de tranziție de la vechiul la noul regim, în condițiile dispariției influenței grecești în favoarea celei franceze.

Și I.L. Caragiale, în volumul *Momente și schițe*, și-a îndreptat atenția asupra snobismului celor din înalta societate, a căror aspirație către „le beau monde” se exprima printr-un limbaj încărcat de neologisme, majoritatea de obârșie franceză, asimilate în mod greșit, care au generat, în comunicare, termeni improprii și devieri semantice burlești. De pildă, tânărul Rică Venturiano, exaltat de sloganuri demagogice și de lectura unor cărți îndoielnice, ținea un discurs incoerent și grotesc, plin de neologisme francizate, incorecte.

Bogdan Petriceicu Hasdeu, în comedia *Trei crai de la răsărit* a ironizat cele două tendințe lingvistice la modă în epocă, latinomania și galomania, care denaturau limba română.

Vasile Alecsandri în ciclul *Chirițelor* și Costache Bălăcescu în comedia *O bună educație* au parodiat și ei limbajul „de tranziție”, mai exact confuziile de la nivel lingvistic, ce au dat naștere unui jargon româno-francez, și expresiile franțuzești care s-au impus treptat, neadaptate, în limbajul boierimii române. Jargonul franțuzit al personajelor lui Alecsandri vădește influența puternică a limbii franceze asupra unei anumite categorii sociale, lexicul abundent de origine franceză din replicile acestora contribuind la crearea atmosferei de epocă, în care tot ceea ce era legat de Franța și de poporul francez era la modă. Salutul *Bonjour!*, adresarea *Madame* erau formule uzuale folosite între aristocrați și nu numai. Este important de precizat însă că, în realitate, potrivit lui Garabet Ibrăileanu, franțuziții nu vorbeau întocmai ca în operele dramaturgului român, exagerarea fiind însă „un drept al scriitorului satiric”. Intelectualul român considera că Alecsandri a fost poate „prea pornit, nedrept și puțin comprehensiv” față de exprimarea franțuzită, dat fiind faptul că era firesc, odată cu importarea lucrurilor și ideilor noi, să se adopte și cuvintele corespunzătoare și era, de asemenea, de așteptat ca aceste cuvinte să pătrundă în limbă fără a li se da, deocamdată, un contur

mai românesc. Cu toate acestea, Garabet Ibrăileanu îi recunoaște lui Alecsandri meritul de a fi făcut prin opera sa critică un mare serviciu limbii române. [33]

Concluzii

Am ilustrat pe parcursul articolului nostru contextul în care moda francofonă, foarte activă în secolul al XIX-lea, a devenit, la un moment dat, excesivă, expunându-se, pe de o parte, criticilor intelectualilor români, pe de altă parte, ironiilor unor autori de comedii. Combaterea acestei tendințe, prin ridiculizarea exceselor de îmbrăcăminte, a moravurilor, a limbajului și, în general, a manifestărilor acestor personaje, a făcut subiectul operelor literare amintite, care au avut un răsunet deosebit în cultura vremii și nu numai, contribuind la orientarea limbii literare pe căile ei firești de dezvoltare. De altfel, aceste aspecte au devenit temele critice predilecte ale literaturii pașoptiste, „mobilizând toate condeiele disponibile”. [34]

Am subliniat în repetate rânduri faptul că, mai ales în a doua jumătate a veacului, aflându-se în proces de modernizare, limba română literară a înregistrat un aport substanțial de neologisme romanice, mai ales de origine franceză. Prin contribuția limbii franceze, româna s-a îmbogățit, a dobândit mai multă precizie și eleganță [35], dar, în afară de rolul pozitiv pe care împrumuturile l-au avut în procesul de îmbogățire a vocabularului, acestea au contribuit la formarea unui limbaj franțuzit, caracteristic unei categorii de vorbitori bine circumscrise sociocultural. Cu precădere, textele dramatice ale perioadei în discuție au reflectat aceste tendințe, care au devenit obiecte predilecte ale satirei și surse ale comicului de limbaj. [36]

Se remarcă faptul că tinerii și tinerele cu purtări distinse și cultură franceză aparțineau societății boierești. Potrivit lui George Călinescu, aceștia nu sunt mahalagii pretențioși, chiar dacă obișnuiesc să-și traducă replicile într-o franceză neautentică. Comportamentul lor lingvistic se explică prin faptul că nu au la dispoziție un limbaj românesc apt a traduce elementele civilizației lor, în timp ce bătrânii nu se pot adapta bonjurismului. De aici se produce ruptura dintre generații, sursă a comicului de limbaj. [37]

Această vorbire diversificată nu putea aparține decât unei umanități pestrițe, aflate într-o *epocă de tranziție*, caracterizată printr-un *limbaj de tranziție*, specific unor vorbitori catalogați drept *analfabeți de tranziție*: „Cucoana Chirița nu e un analfabet de rând. Ea este, ca mulți dintre contemporanii ei, un analfabet de tranziție”. [38]

Vorbirea lor e dovada ritmului fugar al civilizării moravurilor sub pretextul de a se ține în pas cu moda, însă un pas prea grăbit, care lasă să-i scape incultura și care nu se va opri până în epoca și în paginile lui Caragiale. [39] Faptul că se comportă și vorbesc într-un anume fel se justifică prin apartenența lor la o anumită categorie socială, dar și prin aceea că aparțin unei epoci în care influența occidentală a fost receptată în mod exagerat. Referindu-se la Coana Caliopei Busuioc și la Coana Chirița, aceste „prețioase moldave”, George Călinescu preciza că nu le consideră imitații literare, ci produse ale secolului. [40]

Considerăm că, în măsura în care piesele de teatru reflectă realitatea limbii vii, ele sunt o dovadă a procesului de occidentalizare a limbii vorbite. În acest context, este important să amintim două precizări legate de cultivarea limbii naționale prin intermediul textului dramatic, desprinse din lucrarea Mariei Cvasnâi Cătănescu, *Elemente de retorică românească. Poezie, proză, text dramatic*: pe de o parte, opera dramatică constituie un „document” și reprezintă un model de limbă, în măsura în care avem în vedere corectitudinea lingvistică a acestuia, pe de altă parte, diversele variante ale comicului de limbaj, produs de elemente de argou, jargon, de cultisme, deformări fonetice, morfosintactice sau semantice, pot avea un implicit caracter normativ, deoarece atrag atenția asupra necesității de a se evita anumite tipare de construcție a enunțurilor. [41]

REFERENCES

- [1] Semantica termenului *bonjurist* este succint prezentată de către Daiana Felecan în vol. *Limbajul dramaturgiei românești din prima jumătate a secolului al XIX-lea*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, Editura Mega, 2004, p. 90-92, în care sunt explicate accepțiunile cu care acest termen a circulat în operele scriitorilor epocii la care facem referire. A se vedea în acest sens și capitolul *Bonjuristii*, din volumul *Histoire de l'esprit publique en Roumanie au dix-neuvième siècle*, Société Nouvelle de Librairie et d'Édition (Librairie Georges Bellais), 1905 al lui Pompiliu Eliade, p. 220-281, în care autorul face o trecere în revistă a primilor tineri români care au studiat la Paris.
- [2] Pompiliu Eliade, *op. cit.*, p. 221.
- [3] Paul Morand, *București*, Cluj-Napoca, Editura Echinoux, 2000, p. 92.
- [4] Alecu Russo, *Opere complete*, comentate de Lucian Predescu, București, Cugetarea – Georgescu Delafras, f.a., p. 231.
- [5] Paul Cornea, *Originile romantismului românesc*, București, Editura Cartea Românească, 2008, p. 450-451.
- [6] Daiana Felecan, *op. cit.*, p. 24.
- [7] Cf. Paul Cornea, *De la Alecsandrescu la Eminescu*, București, Editura pentru Literatură, 1966, p. 52.
- [8] *Ibidem*, p. 53.
- [9] Cf. Lucian Boia, *România, țară de frontieră a Europei*, București, Editura Humanitas, 2005, p. 81.
- [10] Paul Cornea, *Originile ...*, p. 451.
- [11] A.D. Xenopol, *Influența franceză în România*, București, Ed. Haimann, Librar-Editor, 1887, p. 17.
- [12] I.H. Rădulescu, *Vocabular de vorbe streine*, în vol. *Scrieri lingvistice*, Ediție, studiu introductiv, note și bibliografie de Ion Popescu-Sireteanu, București, Editura Științifică, 1973, p. 272.
- [13] Idem, *Gramatică românească*, Sibiu, 1828, p. XXVI-XXVII.
- [14] Radu Andrei, *Cultura franceză la românii din Transilvania până la Unire*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1982, p. 192. Autorul a preluat corpusul în cauză și comentariul aferent dintr-un articol din revista „Familia”, intitulat *Oare mai ales din franceză să împrumutăm?*, publicat de șeful catedrei de limba română de la Universitatea din Cluj, dr. Gregoriu Silași.
- [15] Alexandru Demetrescu, *L'influence de la langue et de la littérature française en Roumanie*, Lausanne, Corbaz, 1888, p. 72.
- [16] Ion Heliade Rădulescu, *Repede aruncătură de ochi asupra limbei și începutului rumânilor*, în *Scrieri...*, p. 71.
- [17] Alecu Russo, *Iașii și locuitorii lui în 1840*, în vol. *Scrieri postume*, traduse de V. Alecsandri, Al. Odobescu, Mihail Sadoveanu, publicate de P.V. Haneș, Craiova, Editura Scrisul Românesc, s.a., p. 68-69.
- [18] Al. Demetrescu, *op. cit.*, p. 51-52.
- [19] Alecu Russo, *Cugetări*, București, Editura Minerva, 1977, p. 40.
- [20] Paul Morand, *op. cit.*, p. 146.
- [21] Vasile Alecsandri, *Iașii în 1844*, în vol. *Dridri*, București, Editura Minerva, 1987, p. 35.
- [22] Scrisoare a lui Michelet aflată la Bibliothèquie historique de la ville de Paris, reproducă de Ion Breazu în lucrarea *Michelet și românii*, în *Studii de literatură română și comparată*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, vol. II, 1973, p. 54.
- [23] Ion Codru Drăgușanu, *Peregrinul transilvan*, (1835-1848), Ediția îngrijită, prefață, itinerar bibliografic, note și glosar de Cornelia Albu, București, Editura Sport-Turism, 1980, p. 228.
- [24] *Ibidem*.
- [25] *Ibidem*, p. 39-40.

- [26] Cf. Ion Heliade Rădulescu, *Vocabular de vorbe streine*, în *Scrieri...*, p. 251.
- [27] *Ibidem*, p. 256-257.
- [28] Cf. Ion Heliade Rădulescu, *Paralelism între limba română și italiană*, în *Scrieri ...*, p. 223.
- [29] Costache Negruzzi, *Alexandru Lăpușneanu și alte scrieri*, București, Editura Militară, 1985, p. 200.
- [30] Alecu Russo, *Cugetări ...*, p. 39.
- [31] Cf. Garabet Ibrăileanu, *Cultură și literatură*, București, Editura Librăriei „Universala Alcalay” & Co., s.a., p. 78-79.
- [32] Alecu Russo, *Scrieri...*, p. 6-7.
- [33] Garabet Ibrăileanu, *Spiritul critic în cultura românească*, Chișinău, Editura Cartier, 2000, p. 106.
- [34] Daiana Felecan, *op. cit.*, p. 24.
- [35] A se vedea articolul lui Werner Bahner, *Despre formarea limbii literare române moderne – însemnătatea și forma elementelor franceze -*, în LL, II / 1956, p. 35-40.
- [36] Maria Cvasnâi Cătănescu, *Elemente de retorică românească. Poezie, proză, text dramatic*, București, Editura ALL EDUCATIONAL, 2001, p. 135.
- [37] George Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1941, p. 187-188.
- [38] Ștefan Cazimir, *Alfabetul de tranziție*. Ediția adouă, revăzută, București, Editura Humanitas, 2006, p. 19.
- [39] Cf. Ștefan Munteanu, Vasile Țâra, *Istoria limbii române literare*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1978, p. 206.
- [40] George Călinescu, *op. cit.*, p. 198.
- [41] Maria Cvasnâi Cătănescu, *op. cit.*, p. 134.

BIBLIOGRAPHY

- Alecsandri, Vasile, *Dridri*, București, Editura Minerva, 1987.
- Andrei, Radu, *Cultura franceză la românii din Transilvania până la Unire*, Cluj-Napoca, Dacia, 1982.
- Bahner, Werner, *Despre formarea limbii literare române moderne – însemnătatea și forma elementelor franceze -*, în LL, II / 1956.
- Boia, Lucian, *România, țară de frontieră a Europei*, București, Editura Humanitas, 2005.
- Breazu, Ion, *Michelet și românii*, în ”Studii de literatură română și comparată”, Cluj-Napoca, Editura Dacia, vol. II, 1973.
- Cazimir, Ștefan, *Alfabetul de tranziție*. Ediția a doua, revăzută, București, Editura Humanitas, 2006.
- Călinescu, George, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1941.
- Codru-Drăgușanu, Ion, *Peregrinul transilvan (1835-1848)*, Ediție îngrijită, prefață, itinerar bibliografic, note și glosar de Cornelia Albu, București, Editura Sport-Turism, 1980.
- Cornea, Paul, *De la Alecsandrescu la Eminescu*, București, Editura pentru Literatură, 1966.
- Cornea, Paul, *Originile romantismului românesc*, București, Editura Cartea Românească, 2008.
- Cvasnâi Cătănescu, Maria, *Elemente de retorică românească. Poezie, proză, text dramatic*, București, Editura ALL EDUCATIONAL, 2001.
- Demetrescu, Alexandru, *L'influence de la langue et de la littérature française en Roumanie*, Lausanne, Corbaz, 1888.
- Eliade, Pompiliu, *Histoire de l'esprit publique en Roumanie au dix-neuvième siècle*, Paris, Société Nouvelle de Librairie et d'Édition (Librairie Georges Bellais), 1905.
- Felecan, Daiana, *Limbajul dramaturgiei românești din prima jumătate a secolului al XIX-lea*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, Editura Mega, 2004.

- Haneș, P. V. (ed.), *Scrieri postume*, traduse de V. Alecsandri, Al. Odobescu, Mihail Sadoveanu, Craiova, Editura Scrisul Românesc, s.a.
- Heliade Rădulescu, I., *Gramatică românească*, Sibiu, 1828.
- Heliade Rădulescu, I., *Scrieri lingvistice*, Ediție, studiu introductiv, note și bibliografie de Ion Popescu-Sireteanu, București, Editura Științifică, 1973.
- Ibrăileanu, Garabet, *Cultură și literatură*, București, Editura Librăriei „Universala Alcalay” &Co., s.a.
- Ibrăileanu, Garabet, *Spiritul critic în cultura românească*, Chișinău, Editura Cartier, 2000.
- Morand, Paul, *București*, Cluj-Napoca, Editura Echinoc, 2000.
- Munteanu, Ștefan, Țara, Vasile, *Istoria limbii române literare*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1978.
- Negruzzi, Costache, *Alexandru Lăpușneanul și alte scrieri*, București, Editura Militară, 1985.
- Russo, Alecu, *Cugetări*, București, Editura Minerva, 1977.
- Russo, Alecu, *Opere complete*, comentate de Lucian Predescu, București, Cugetarea – Georgescu Delafras, f.a.
- Xenopol, A.D., *Influența franceză în România*, București, Ed. Haimann, Librar-Editor, 1887.